

FIRAT ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

FIRAT UNIVERSITY JOURNAL OF THE FACULTY OF THEOLOGY

Sayı: 27 (Haziran / June 2022), 79-97

Asr-ı Saadet ve Önceki Dönemlerde Medya ve İletişim Media and Communication in Age of Bliss and Previous Periods

Kadir ERBİL*

Öğretim Görevlisi Dr. Nevşehir Hacıbektas Veli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı
Lecturer Dr., Hacı Bektas Veli University, Faculty of Theology, Department of
Arabic Language and al-Balagha
kadirerbil@nevsehir.edu.tr / ORCID: 0000-0003-2530-4396

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Makale İşlem Süreci / Article Processing

Geliş Tarihi / Date Received: 13 Şubat/February 2022 Kabul Tarihi / Date Accepted: 31 Mart/March 2022

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran/June 2022 Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran/June

Atıf / Cite as

Erbil, Kadir. "Asr-ı Saadet ve Önceki Dönemlerde Medya ve İletişim". *Firat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27/1 (2022), 79-97.

İntihal / Plagiarism

Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Kadir Erbil).

Yayıncı / Published by

Firat Üniversitesi/ Fırat University

Lisans Bilgisi / License Information

Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC).

---

* Doktorasını İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim dalında yapmıştır. He completed his PhD in the Department of Islamic History and Arts.

Media and Communication in Age of Bliss and Previous Periods

Abstract: Media; It is a concept that encompasses all mass media. The most important task; the principle of impartiality and meeting the needs of the public for freedom of information. The media has facilitated the awareness, education, orientation and dissemination of all kinds of information in all fields. Today's media affects people's needs and desires positively or negatively. Media is like a double-edged sword. It has both positive and negative aspects. Human beings needed to know and understand each other after they settled down. For this reason, people have tried to communicate with each other in various ways. As time passed, the means of communication used in society developed and written communication was changed from verbal communication. Before Islam, Arabs were in contact with the societies living around them. Arab tribes communicated among themselves through various means such as poetry, eulogy, oratory, setting mountain tops on fire, and homing pigeons. Since Arabia has been on two important trade routes for a long time, they made international communication through trade. The most important methods applied for communication in the period of ignorance; poetry, ode, oratory, club, fair etc. they used to eat. The Prophet started his first invitation by communicating with people in the first years of his prophethood. He held personal meetings with various tribesmen who came to Mecca during certain seasons. During the Meccan period, With the first revelation to the Prophet, he began to invite all humanity to Islam in the person of the Meccan society. The Prophet tried to convey his messages to the Meccan society by specifying the characteristics and purposes of his invitation. The notables of the Makkan polytheists did not take him seriously, The notables of the Makkan polytheists did not take him seriously, they mocked him and described him as a magician, poet, soothsayer, magician, separator, madman and demonized. Despite all these slanders, The Prophet continued to announce his message by communicating with everyone at all times and places. After the Prophet's migration from Mecca to Medina, communication and communication areas with the people in Medina became easier. The Prophet communicated with the kings and rulers of neighboring countries by sending letters to invite them to Islam. She also sent a letter to the Jews living in Medina, inviting them to abide by the agreements and promises they made. He strengthened communication with the Arab delegations who came to Medina to become Muslims and the delegations sent to meet with the Arab tribes. The Prophet communicated with the polytheists during the peace process with the Treaty of Hudaibiyah. On the one hand, the Tabuk Campaign to the Byzantine border to secure the borders of the Muslims in Medina became a means of communication for both the border and surrounding tribes. The Prophet's explanation, interpretation and hadiths of the Qur'an from the beginning of his prophethood have been the greatest media power for Muslims. The Prophet used various communication methods in his communication with people. While communicating with them, he took into account the characteristics of people and society. He tried to communicate with people at every opportunity. He influenced the people around him by empathizing and brought human love to the fore. He addressed people's minds and emotions, cared about people and what they valued. He took advantage of people's talents and won their hearts by giving them gifts. While conveying his message, he emphasized the common points of people, taking into account the comfort and perception ability of people. He maintained the dialogue environment and gave responsibility to his companions to convey his message. He showed patience and tolerance in unfavorable situations, preferred kindness and did not take revenge. The communication methods used by the Prophet are based on the principles of the Qur'an. The Prophet always emphasized communication between people in his sermons and conversations. After the death of the Prophet, the Companions took the responsibility of the invitation. The Companions made extraordinary efforts to spread Islam and sent teachers to many countries to teach Islam, the Qur'an and the Sunnah. God wanted to announce the message of the last prophet to all humanity in accordance with the duty of the invitation given to him. The Qur'an

has appealed to all minds, and its address has deeply affected the hearts and minds of believers. The recent reach of the virtual dimension of interpersonal communication; By destroying the relations between people, he isolated them from society. As a result, he condemned people to live on their own. Some of the people have used the media as a tool to disrupt society. Thanks to the information that aims to corrupt the society, it can cause them to be confused with information. Today, the media has become the institution that generates high advertising revenue with low budgets. In our age, some people have made the shortest way to earn the most money by using the media. In this situation, it is observed that the people who broadcast in the media put themselves in great danger in order to be watched and followed.

Keywords: Islamic History, Media, Media Organs, Communication, Communication Methods.

Asr-ı Saadet ve Önceki Dönemlerde Medya ve İletişim

Öz: Bugün dünya, haberleri ve olayları anında tüm bireylerin öğrendiği küçük bir köy haline gelmiştir. Bu araştırmanın amacı; orta çağ ve Asr-ı Saadet döneminde nasıl bir medya ve vardı, medya organları nelerdi, Kur'an-ı Kerim'de medya ile ilgili nasıl bir mesaj vardır? gibi soruların cevabını bulmak ve bunları aydınlatmaktır. Medyanın insanın kendisi kadar eski bir sosyal hareket olduğundan hareketle, İslam öncesi medya, bazı eski toplumları ve Araplardaki medyayı tanımak gerekir. Dünya tarihinde meydana gelen olayların hemen hepsinde medya olumlu veya olumsuz önemli rol oynamıştır. Kur'an'da iletişim; yöntemleri, konusu veya çeşitli sanatları bakımından çağdaş medyadan farklı değildir. Ancak özünde, içeriğinde, biçiminde İslam'ın ruhundan türetilen özel bir karaktere sahiptir. İslami medya olgusu, belirli, açık ve bütünlük bir hedefe ulaşmak ve bu yürüyüşün yönünü belirleyen kurallara göre dürüst haber, eğitim ve öğretimi hedeflemiştir. Böylece çalışmamız aşağıdaki başlıklar altında incelenmiştir; Asr-ı saadet ve önceki dönemlerde medya ve iletişim konusunu Arapların eski medeniyetlerle iletişimi, Arap Yarımadası'ndaki sosyal medya organları ve iletişim, İslam'ın ilk dönemlerinde medya ve iletişim, Hz. Peygamberin peygamberliğinin başında iletişim, Hz. Peygamber ve Mekke döneminde medya ve iletişim, Medine döneminde medya ve iletişim, sahabe döneminde medya ve iletişim, Hz. Peygamber'in (s) gönderdiği mektuplar ve elçiler ve Kur'an-ı Kerim'de iletişim başlıkları altında incelemeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Medya, Medya Organları, İletişim, İletişim Metotları.

Giriş

Medya; radyo, gazete, televizyon, dergi, internet vb. tüm kitle iletişim araçlarını kapsayan bir kavramdır. Medyanın esas amacı; haber ve bilgi vermektir. En önemli işlevi ise; tarafsızlık ilkesi ve halkın haber alma özgürlüğüne olan gereksinimi gidermektir. Çağımızda medyanın önemi, teknik ve elektronik gelişimin yanı sıra yazılı, işitsel veya görsel araçlarla iletişim dünyasında niteliksel bir sıçrama oluşturan yeni buluşların ortaya çıkmasıyla büyük bir ivme kazanmıştır. Medya, her alanda farkındalık, eğitim, rehberlik ve her tür bilginin yayılmasının yollarını kolaylaştırmıştır. Tüm bunlar, modern medya sahiplerinin fikir ve kanaatlerini ortaya koymada güçlü bir etkiye sahip olmalarına ve böylece fikir, düşünce, örf ve adetleri istedikleri yöne yönlendirmelerine de neden olmuştur. Bugünkü medyanın amacı; etkisinin türü ne olursa olsun, insanların ihtiyaç ve arzularını olumlu veya olumsuz etkilemenin yanı sıra, insanoğlunun seviyesini yükseltmek ya da kötülük vadilerine atmak, onları yalan, yanlış, şüpheli ve ikna edici ifadelerle farklı çıkarlarına bağlamaktır.

Medya kavramı; haber alma ve haber verme gereksiniminden doğan bir iletişim kavramıdır. Her iletişim kaynağı artık medya kavramı ile ifade edilmektedir. Haber, edebiyat, sanat, spor, bilim, teknoloji, din, ekonomi, siyaset alanlarının hepsi bilgi paylaşım unsurlarıdır. Bu bilim dallarıyla uğraşan kişiler gazete veya basın aracılığı ile toplumla iletişim kurarlar. Siyasetler siyasi kanaatlerini,

sanatçılar ürettikleri ürünlerini, sporcular etkinliklerini topluma medya organlarıyla aktarma ve paylaşma imkânı bulurlar.

Medya hakkında, kitle iletişim araçlarının genel adıdır şeklinde klişe bir tanım da yapılabilir. Daha kapsamlı bir tanım yapılırsa, medya: hiçbir ırk, cinsiyet ya da başka bir ayırım gözetmeksizin aktarılması gereken bilgileri, insanlara iletme amacıyla üretilen araçların tamamıdır denilebilir. Bu araçlar basın yayın organları olarak bilinen gazete, dergi, radyo, televizyon ve yaşadığımız yüzyıla damgasını vuran internettir. Bugün yeni medyayı; tablet, akıllı saat, akıllı telefon, bilgisayar gibi sanal âleme bağlantı kurabilen elektronik cihazların tamamı şeklinde tanımlamak mümkündür. Yeni medyanın bir dünyası vardır, o da internettir. İnsanlara bilgi ileten medyanın görevlerini bilgilendirme, yönlendirme, eğlendirme, uyarma, eğitime ve farkındalık yaratma şeklinde sıralamak mümkündür.

Son yıllarda medya aşırı şekilde reklam ve reytinge odaklandığından dolayı, üzerine düşen görevleri yerine getirdiği söylenemez. Bu nedenle insanlar, medyanın kendilerine sunduğu bilgileri akıl süzgecinden geçirdikten sonra sadece kendilerine gerekli olanları almalıdır. Bunun için insanların, medyayı doğru kullanması ve onu çözümlene becerisine sahip olması gerekir. Geleneksel medyada tek yönlü iletişim varken, yeni medyada insanlara verilen bilgilere olumlu ya da olumsuz geri bildirim ve yorumlar alınmaktadır. Bu da yeni medyayı çift yönlü kılarak bir adım daha ileriye taşımaktadır. Geleneksel kitle iletişim araçlarında yapılan hatalar kolay kolay düzeltilemezken, yeni medyada bu hatalar daha hızlı bir şekilde düzeltilebilmektedir.

Yeni medya, çift yönlü keskin bir bıçak gibi olup olumlu ve olumsuz yönleri vardır. Olumlu yönleri; hastane randevuları, mali işlemler, iş başvuruları, eğitim, alış-veriş gibi işlemdir. İnsanlar arası iletişimin son zamanlarda sanal boyuta ulaşması; insanların sosyalliklerini yok ederek onları toplumdaki soyutlamakta ve tek başlarına yaşamaya mahkûm etmektedir. Bu nedenle insanların bir kısmı toplumu bozma amacı taşıyan bilgiler sayesinde onları bilgi çarpıklığına uğratmaktadır. Bazı medya organları topluma bilgi taşımaktan ziyade, toplumu peşinden sürükleyerek sanal mecralarda toplumsal değerlerin yok olmasına ve tahribine neden olmaktadır. Bugün medya genellikle, düşük bütçelerle yüksek reklam geliri elde edilen kurum haline gelmiştir.

İnsanlık yerleşik hayata geçtikten sonra çeşitli kavimler arasında iletişim zorunluluğu doğmuş, bu durumda insanlar birbirini tanımak ve anlamak zorunda kalmıştır. Eski kavimler birbiri arasındaki iletişimi ticaretle sağlarken, yazının icadı ile birlikte iletişim biraz daha kolaylaşmıştır. Yazıda kullanılan killi tabletler ilk defa Babil'de kullanılmıştır. Asurlular ise yazı yazmak maksadıyla kil üzerine resim çizmek yerine küçük darbelerle simgeler çizmişler, bu yöntemle oluşturulan simgelerle bir metin oluşturulmuştur. Bu yöntemle oluşturulan kil tabletler üzerine işlenen simgeler bozulabilmekteydi. Bozulmayı önlemek için tabletlerin ateşte pişirilme yöntemi ile dayanıklı ve kalıcı hale getirilmesi gerekmiştir. Bu şekilde de yazıların bozulma ve değiştirilme olasılıkları ortadan kalkmış, resmi yazışma ve anlaşma yazıları kil tabletlerle önemli birer belge haline gelmiştir.¹

Zaman ilerledikçe toplumlarla birlikte medya ve medya araçları da ilerleme kaydetmiştir. Eski çağdaki medyanın üç şekli vardı. İlki; dağların tepesinden gözlem yaparak kabilesini yaklaşan her tür tehlikeye karşı uyarma. İkincisi; kabilenin en yaşlı, tecrübeli ve en bilge kişinin bilgisine başvurarak çevrede hüküm süren olaylar, mitler, inançlar ve gelenekler hakkında bilgi ve tecrübesinden yararlanma. Üçüncüsü ise; kabilenin fertlerinden en bilgin, tecrübe ve eğitim verebilecek kişilerin seçimi ve kabile çocuklarının dönemin eğitim sistemine göre eğitilmesi, iletişimin diğer bir şekliydi.

Toplumların ilerlemesiyle birlikte iletişimde kullandıkları araçlar ve yöntemler gelişmiş, sözlü iletişimden yazılı iletişime geçilmiştir. Bu bağlamda, Roma MÖ. 500 yılından MÖ. 100 yılına kadar yazılı kültür, söz sanatlarının yazıda kullanımı ve yazının gündelik dil ile aynı şekilde

¹ Semay Buket Şahin, *Medya Teknolojileri Kapsamında Medya Arkeolojisi Üzerine Bir İnceleme* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 10.

kullanılması amacıyla sadeleştirilerek düz yazı haline gelmiştir. Yani yazılı konuşma ile sözlü konuşma aynı konuma gelmiştir.² Medya ve medya araçlarının kitle iletişiminde etkili özelliği, bulunduğu topluma göre şekillenmesidir. Her toplum birbirinin kültüründen etkilenip yeni şeyler ortaya çıkarmakla birlikte kendi öz değerlerini de koruması önemlidir.

Eski Mısır'da medya, medeniyetin gelişimine göre şekil almıştır. Antik çağda Mısır'da, Firavunlar döneminde çeşitli konuşmaların yapıldığı dinî bayramlar, tiyatrolar, dans gösterileri ve kutlamalar vardı. Yapılan bu ritüeller, tapınakların duvarlarına resim olarak işlenirdi. Diğer bir şekli de yasaların bir kısmı, uygulamalar, toplum ilişkileri, halkı tehlikeli hastalıklara karşı uyarıcı bilgiler, papirüs kâğıtlara yazılarak tapınak duvarlarına asılırdı.

Bu konuda James Breasted şöyle diyor: "Eski Mısırlılar askeri iletişim, piramitler ve devasa tapınakları sadece dini ayinleri yerine getirmek için ve kendilerini korumak için değil, aynı zamanda duvarlarını atalarının savaş sahnelerinin tasviri için de kullandılar. Dönemin Mısır yazıtları medya organlarından biriydi. Bunlar, dini görevler ve uygarlıkları ile ilgili bilgiler içermekteydi."³

Mısır hiyerogliflerinin, sembollerin ve Asur-Babil çivi yazısının çözülmesi, medeniyetteki ilerlemeyi ortaya çıkardığı için dünya tarihinde yeni bir atılıma yol açmıştır. Mısır bilim adamları şunları söylüyorlar: Firavunlar basını biliyor, öncesinden tanıyordu ve olayları papirüs üzerine kaydediyorlardı. Bu papirüsler çağımızın gazete görevini yapıyordu. Dönemin Al-Qasr gazetesi, toplumun bazı davranışlarını alaya alan ve eleştiren bir çizgi roman gazetesiydi. Gazete daha ziyade, kralların ve büyük firavunların işleri ile ilgileniyor ve onları hicivli bir mizahi üslupla eleştiriyordu.⁴

Bizanslıların medya şekli siyasî söylem, destan ve eylemler biçimindeydi. İlyada Odesseia ve Aeskilous adlı eserlerdeki kahramanlarının savaş destanları dramatik tiyatro şeklinde, toplumun kahramanlık duygularını canlandırmaktaydı. Sofokles, Euripides ve Aeschylus'un oyunları, geçmişteki yaşananları trajedi ve komedi şeklinde toplumun gözü önünde sergileyerek, duyguların canlı tutulması ve geleneklerin yaşatılmasını hedefliyordu. Bu oyunlar, gelenek ve göreneklerle çelişen sosyal koşullarla alay etmenin yanı sıra, kendi düşünce ve önerilerinin çözümlerini sunuyordu.

Hipokrat, Platon, Aristoteles ve diğer Yunan filozoflar ise; tiyatro ve retorik kitleler üzerindeki etkisinin bir sonucu olarak öncü medya teorisyenleridir. Sokrates insanlarla iletişim kurmak için polemiklere başvursa da, Platon ve Aristoteles daha çok iletişimin gerçekliği ve ciddiyeti ile ilgileniyordu. Platon, toplumun entegre bir birim olduğuna inanıyordu. Azalıp çoğalmayan canlı bir bedene benzeyen ve bireyler arasındaki ilişkilerin ne olduğunu görüyor ve toplumun parçalarını birbirine bağlamaya çalışıyor ve diyordu ki; "Yönetici güçler insandaki akla benzer. Yönetici güç, duygu, öfke ve askeri temsil eden muhafıza benzer. Toplumda çalışan güçler ise kaprisleri ve arzuları temsil eder."

Platon'a göre iletişimin en önemli unsurları arasında liderlik ve yöneticilik, sanat ve özellikle şiir ve müzik yer alır. Platon, yöneticinin toplumun halinden anlayan, onu ıslah edecek, yanılıcı ve kışkırtıcı tutumlardan uzak tutacak sanat üreticisi olmasını ister.⁵

1. Arapların Eski Medeniyetlerle İletişimi

İslam'dan önce Araplar, kadim medeniyetlerle ve onların iletişim sistemleriyle temas halindeydiler. Arapların bu ilişkilerine Asur tabletlerinde rastlanmaktadır. Bu konu Asur kralı III. Şalmanser'in yazıtlarında da yer alır.⁶ Bu belgeler Asur krallığı yönetiminin altıncı yılında askerî zafer

² Harold Innis, *İmparatorluk ve İletişim Araçları*, çev. Nurcan Törel (Ankara: Ütopya Yayınevi, 2006), 151.

³ James Breasted, *Echizetü'l-İlâm ve Tenmiyetü'l-Vataniyye* (Kahire: Mektebetü'l-'Arabiyye, ts.), 22-32.

⁴ Melhem Kurban, *Kadāya'l-Fikri's-Siyāsi* (Beyrut: el-Müessesetü'l-Cāmi'atü li'd-Dirāseti ve'n-Neşr, 1992), 261.

⁵ Fubon Powers, *el-Mesrah fi Ş-Şark*, çev. Ahmed Rıza, Muhammed Rıza (Kahire: Dāru'l-Kütübü'l-'Arabiyye), 14.

⁶ Edy Sher, 39-41.

olarak nitelendirilmiştir. Daha sonra Asur seferlerinin haberleri, eski Arap mekânlarının ve Arapça metinlerde adı geçen Zebibe, Şems ve el-Bâsık gibi tanınmış Arapların isimleri yer almaktadır.

Araplar, Babillere komşu oldukları ve Asur ile meydana gelen çatışmalarında onlara yardım ettikleri için, Araplar ve Keldâniler arasında özel iletişim olması pek olası değildir. Buhtunnasr Milattan önce 604-651 yılları arasında hüküm sürmüştür. Tarihçiler Buhtunnasr'ın Maan b. Adnan zamanından ve Zat-ı Irk göçünden bahsetmiştir.⁷

Babil yazıları, Buhtunnasr'ın saltanat yıllarında çölde yaşayan Arap kabilelerine saldırıldığını ifade etmektedir. Bu saldırıda Arapların malları ve hayvanları yağmalandı, putları çalındı. Saldırının amacı; bu kabileleri teslim olmaya ve boyun eğmeye zorlamaktı. Bu, o dönemdeki psikolojik savaşta medyanın bakış açısı ve yöntemidir. Putlara yapılan saldırı ise inancın gaspını temsil eder ve zamanımızda beyin yıkama yöntemlerine tekabül eder. İnsanların inançlarını kontrol etmek için son gelişmelerin ötesine geçmeyen doktriner görüş, zamanımızın beyinlerini yıkamak ve onları etkilemek için maruz kaldıkları baskıya benzer. Yani düşünceleri değiştirmek, bir inançtan diğerine dönüştürmeye çalışmaya benzer.⁸

1.1. Arap Yarımadası'ndaki Sosyal Medya Organları ve İletişim

Arap Yarımadası'ndaki sosyal medyayı biraz ayrıntılı olarak ele almak gerekir. Çünkü Arapların cehaletleri nedeniyle dünyadan tecrit edilmiş bir millet oldukları halk arasında yaygındır. Diğer milletlerle hiçbir iletişimi olmayan, onların edebiyat veya bilgisinden yararlanmayan sınırlı bir çöl hayatı yaşadıkları zannediliyordu. Gerçek şu ki, bu yanlış bir fikirdir, çünkü Araplar çevrelerindekiyle maddi ve manevi iletişim halindeydiler. Bu iletişim, dönemin uluslararası ilişkilerinin zayıf olması, coğrafi konum ve sosyal konum sebebiyledir. Araplarda iletişim iki çeşitti. Biri: Arap kabilelerinin aralarındaki iletişim, diğeri ise, Arapların diğer devletlerle olan iletişimi. Arap kabilelerinin kendi aralarındaki iletişimi şu etkinlikler sağlıyordu: Şiir ve kaside, hitabet ve hatipler, tellallar, bayramlar, panayırlar, nedve (kulüp/parlamento /şura binası), dağ tepelerine atış yakma, dinî kitaplar, antlaşmalar ve ittifaklar, özel mesajlar, ibadethaneler, hikâyeler, atasözleri vb. Bu iletişim etkinliklerine biraz açıklık getirmek gerekir.

Şiir ve kaside: İslam öncesi dönemde şiir ve kaside neredeyse tek kitle iletişim aracı halindeydi ve kabileyi bilgilendirme işlevini yerine getiriyordu. Bunun delili ve şiirin önemi, en güzel şiirleri seçip altın suyu ile yazmaları ve en iyi şiir olarak seçilenlerini Kâbe'nin duvarına asmalarıdır. el-Muallakâtü's-Seb'a (Yedi askı) bunun en iyi örneklerindedir.⁹ Şairlerin ve hatiplerin eserlerinden birinin Kâbe duvarına asılması, o kabile için en büyük şeref ve övünç kaynağıydı.¹⁰ Tarih, manzum şiirin İslam öncesi dönemde işlevini iyi yerine getirdiğine tanıklık etmiştir. Eğer kabilelerden birinde şiir Kâbe duvarına asılırsa; kabile üyeleri birbirlerini kutlar, diğer kabileler de o kabileyi tebrik ederdi.¹¹

Hitabet ve Hatipler: Hitabet, sözlerindeki inceliği ve zarafeti ile dinleyicilerin zihinlerini etkilemeyi amaçlar. Hitabet, fikirleri ifade etmede ve bilginin açıklanmasında şiirden daha etkilidir. Hitabet; kısıtlamalara bağlı olmayan, ölçü ve kafiyeden uzak olduğu için, insan gönlünü etkileyen bir özelliğe sahiptir.¹²

Tellallar (Çağrıcılar): İnsanlar bu medya yöntemini farklı biçimlerde uygulamışlardır. Tellalların en önemli özelliği seslerinin çok yüksek olmasıdır. İstisnasız eski dönemlerde tellallık,

⁷ Ömer b. en-Nasr, *Kıssatü'l-'Arab Kable'l-İslâm* (Beyrut: Dâru Mektebu Ömer Ebu'n-Nasr, 1970), 128; Saîd el-Afgânî, *Esvâku'l-'Arab fî'l-Cahiliyyeti* (Dimeşk: y.y., 1993), 280-282.

⁸ Abdüllatif Hamza, *el-'İlâm fî Sadri'l-İslâm* (Kahire: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, 2007), 35; Zeydan, *el-'Arab Kable'l-İslâm*, 101.

⁹ Hamza, *el-'İlâm fî Sadri'l-İslâm*, 25.

¹⁰ Hatem, *Re'yü'l-'Amm*, 22.

¹¹ Hamza, *el-'İlâm fî Sadri'l-İslâm*, 26.

¹² Saîd İsmail Ali, *Temhîd li-Târîhi'Terbiyeti'l-İslâmiyye* (Kahire: 'Alemü'Kütüb, 2010), 128.

haberleri yaymak ve insanları bilgilendirmek için mükemmel bir yoldu. Bu usul, önemli olayların, düşünlerin, seçimlerin, başarılı kişilerin başardıkları işin duyurulması için kullanılmıştır. Bu yöntemin zamanla olumsuz sonuçları olmuş, çeşitli yerlerde talihsiz kazalara neden olmuştur. Tellallar ata biner, ezberlediklerini evlerin etrafında, sokaklarda dolaşarak haber verirlerdi.¹³

Bayramlar: Bayramlar insanlık tarihi boyunca insanlar tarafından kutlanır, İslam öncesi dönemde Araplar da bayramların çoğunu biliyordu. Örneğin: Gençlik Günü Bayramı'nda kabile gençleri büyük bir ağacın altında toplanır, içlerinden bir genç gelir kılıcını bir ağacın dalına asar ve o gence isim verilir.¹⁴

Panayırlar (Fuarlar): İslam öncesi dönemde panayırlar sadece ticari alışveriş merkezleri değil, aynı zamanda fuar merkezleriydi. Fuarlarda fikrî ve edebî eserler sergilenir, aşiret anlaşmazlıkları çözülür, bir kabile diğerine savaş ilen eder, insanlar birbirleriyle tanışır, bekârlar evlenecekleri kişileri tanır, Nâbiğa gibi ünlü şairler şiirlerini okur, hatipler etkileyici konuşmalarını yapardı. Cahiliye döneminde panayırların haram aylarda kurulması ve yollara güvenlik birimleri konması, tüccarların rahat ve güvenli ticaret yapmasını sağlardı.¹⁵ Arap Yarımadasındaki ünlü panayırlar; Dumetü'l-Cendel, Muşakkar, Hicr, Ukaz, Zü'l-Mecâz¹⁶ panayırlarıdır.¹⁷

Nedve (kulüp/parlamento/şura binası): İslam öncesi dönemde Araplar arasında nedve, panayırlar dışında belki de en güçlü iletişim yollarından biriydi. Burası fikir alışverişinin yapıldığı, fikir sahiplerinin bulunduğu bir yerdir. Burası parlamento/şura binası olarak kullanılmaktaydı. Bunun en önemli örneği, Kâbe yakınındaki kabile reislerinin bulunduğu Dâru'n-Nedve'dir.¹⁸ Araplar burada içlerindeki çeşitli sorunları konuşur ve bu sorunlara çözüm yollarını tartışırlardı.¹⁹

Dağ tepelerinde ateş yakmak: İslam öncesi dönemdeki medya araçlarından biri dağ tepelerine ateş yakmaktı. Bu en eski iletişim usullerinden idi. Bu metotla; kabileye baskın yapmak isteyen düşmanların durumu veya yaklaşan bir tehlike gerekli önlemlerin alınması için halka bildirilirdi. Halk arasında çoğu zaman bu toplantıdan heyecanlanan ve ateş sahibini öven şiirler yazılır, ateşin sahibi de bu şiir sayesinde büyük bir üne kavuşurdu.²⁰

Dini kitaplar: Hz. Peygamber hac ya da umre için Mekke'ye geldiğinde Suveyd b. Samit ile karşılaşmış, Suveyd Hz. Peygamber'e; "Umulur ki senin yanındaki benim yanımdaki gibidir." der. Hz. Peygamber de Suveyd'e; "Peki senin yanındaki ne nedir?" diye sorunca Suveyd; "Hikmet-i Lokman" dedi. Hz. Peygamber Suveyd'e; " Bu söz güzeldir, ancak benim getirdiğim daha güzeldir. Kur'an ondan daha hayırlıdır." dedi. Hz. Peygamber onu İslam'a davet etti fakat o Müslüman olmayı kabul etmedi.²¹ Arapların bir kısmı müşrik, bir kısmı Musevî, bir kısmı da Hristiyan'dı. Onlara dinin öğretilerini, hükümlerini açıklayan, hikâyeler, hikmetler ve atasözleri anlatan dini kitapları dönemin medya organıydı.²²

Anlaşmalar, antlaşmalar ve ittifaklar: Araplar ahitlerine, anlaşmalarına ve ittifaklarına çok güveniyorlardı. Bu nedenle anlaşma, antlaşma ve ittifak yaptıkları zaman, üzerinde anlaşmış oldukları konuları unutmamak için bir yere yazarlardı. Bu da bir tür sosyal medya görevi görmekteydi.²³

¹³ Hamza, *el-İ'lâm fî Sadri'l-İslâm*, 27.

¹⁴ Hamza, *el-İ'lâm fî Sadri'l-İslâm*, 27.

¹⁵ M. Ali Kâpar, *Hz. Muhammed'in Müşriklerle Münasebeti* (İstanbul: İlim Yayınları, 1987), 95.

¹⁶ Ahmet Turan Yüksel, *İslâm'ın İlk Döneminde Ticarî Hayat*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 1999), 21.

¹⁷ Afgânî, *Esvâku'l-'Arab fî'l-Cahiliyye ve'l-İslâm*, 280-282.

¹⁸ İbn Hişam, *Siyretü'n-Nebî*, thk. Mustafa es-Sakâ vd. (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1990), 2/93; Abdüsselam Harun, *Tehzibü Siyer-i İbn Hişâm* (Kahire: Dâru Buhûsu's-Şâmile, 1985), 119.

¹⁹ Hamza, *el-İ'lâm fî Sadri'l-İslâm*, 35.

²⁰ Hamza, *el-İ'lâm fî Sadri'l-İslâm*, 35.

²¹ İbn Hişam, *Siyretü'n-Nebî*, 2/36.

²² Saîd Ali, *Temhîd li-Târîhi Terbiyeti'l-İslâmiyye*, 97.

²³ Saîd Ali, *Temhîd li-Târîhi Terbiyeti'l-İslâmiyye*, 98.

Özel mektuplar: Kendilerine ulaşan bilgi ve haberleri başkalarına iletmek için fikir alış verişi yapılır ve mektupla bu haber ve bilgiler diğerine iletilirdi. Bunu ilk uygulayan kişi, Haris b. Marya el-Gassânî'dir.²⁴

İbadet yerleri: İslam öncesi dönemde üç tür ibadethane vardı: Putlara tapan müşrikler için ibadethaneler, bunların sayısı çoktu. Yahudi ibadethaneleri, Hristiyan ibadethaneleri.

Mekke'deki Kâbe dünyanın en ünlü ve en büyük ibadethanesiydi. İslam öncesi dönemde ülkenin farklı bölgelerinden Araplar buraya Hac için gelir, yanlarında haber, anı, şiir, güzel sözler getirerek dönemin sosyal medyasını oluştururlardı. İbadethaneler, sadece putlara ibadet ve tapınma yerleri değil, aynı zamanda bilgi aktarma merkezleriydi.²⁵

Kıssalar: Kıssaların insanlar üzerindeki etkisi büyüktür ve dönemin sosyal medyasının bir türüdür. Hz. Peygamber Mekke'de İslam'ı tebliğ ettiği dönemde Nadr b. Hâris, bazen Hz. Peygamber'in huzurunda bazen de o gittikten sonra insanlara Rüstem ve Fars kralı İsfendiyâr'ın kıssalarını anlatır, bunların Hz. Peygamber'in anlattığı kıssalardan olduğunu söylerdi.²⁶ Bu durumu Kur'an-ı Kerim'de şöyle açıklar; "Yine onlar dediler ki: (Bu âyetler), onun, başkasına yazdırıp da kendisine sabah akşam okunmakta olan, öncekilere ait masallardır."²⁷

Eyyamü'l-Arab: İslam öncesi dönemde kabileler arasında yaşanan savaş gerçekleri anlatılır. Araplar arasındaki günler/savaşlar; Dâhis, Gabrâ, Ficâr günü/savaşıdır. Araplar ve Farslar arasındaki Zûkâr günü/savaşı Şeybanoğulları ile Farslar arasındaki savaşlardır. Bu mücadelede Araplar galip gelmiştir.

Fantezi konuşmalar: Bu türde birçok edebî kitap vardır. el-Menhel Yeşkûrî hikâyeleri gibi. Arapların diğer milletlerden aldıkları ve kendi üslup ve zevklerine göre düzenledikleri "Şerîk maa'l-Münzir" ve cahiliye döneminde Farslardan aldıkları hikâyeler bu gruba girer.

Atasözleri: Edebiyat kitaplarında atasözleri ağırlıklı karaktere yönelik amaçlar için oluşturulmuş sözlerdir. Bu atasözlerinin bir kısmı Bedevi ortamından ve Arap doğasından kaynaklanırken, bir kısmı da pratik deneyimlerdir. Bunlar tüm insanlar ve zaman için geçerli sözlerdir. Atasözleri kelimesi Kur'an-ı Kerim'in birçok yerinde geçer. Bu da atasözlerinin İslam öncesi için önemini bir göstergesidir. Atasözleri şiire göre avantajlıdır. Çünkü şiir, belli bir seviyeye gelen insanın ifadesidir. Sıradan insanların seviyesinden daha yüksek olan şairler, kabilenin işlerini zihinlerinde oluşturdukları şekillere göre ifade ederler. Atasözleri ise genellikle halkın kendisinden kaynaklanır ve halkın düşüncelerini ifade eder.²⁸

Arapların diğer devletlerle olan iletişimini sağlayan en önemli unsurlar; ticaret, Pers ve Bizans'a yakın bölgelerde Arap şehirlerinin kurulması, Yahudi ve Hıristiyanların Arabistan'a gönderdikleri misyonerler, yapılan savaşlar ve sömürge ülkelerdir.

Arabistan eski zamanlardan beri önemli iki ticaret yolu üzerinde bulunmaktadır. Bütün Arabistan'ın en önemli ticaret merkezi Mekke, birincisi güneyden kuzeye uzanan Yemen ve Hint Okyanusu Suriye ve Akdeniz kıyısındaki Sûr kentine bağlayan Yemen-Suriye hattı; ikincisi, doğudan batıya, bugünkü Irak, İran ve Orta Avrasya'dan Habeşistan ve Doğu Afrika'ya uzanan hat olmak üzere iki ana ticaret yolunun kavşağında bulunmaktaydı. Araplar, ticaret vasıtasıyla hem ürün alış verişini yapıyor hem de diğer ülkelerle kültür değişimini gerçekleştiriyordu. Bu ülkelerle ticaretin yanında edebiyat, şiir ve deniz aşırı ülkelerin kültür, gelenek ve göreneklerini öğreniyorlardı. Arabistan'a uğrayan tüccarlar, birbirlerine haber de naklederlerdi.²⁹

²⁴ Saîd Ali, *Temhîd li-Târîhi Terbiyeti'l-İslâmiyye*, 99-100.

²⁵ Saîd Ali, *Temhîd li-Târîhi Terbiyeti'l-İslâmiyye*, 121; Mahmud. b. Ömer b. Muhammed el-Haverzimî el-Zamahşerî, *Kitâbu'l-Mufassa*, thk. Fahri Salih Kadâre (Amman: Dâru 'Umrân, 2004), 6/406.

²⁶ İbn Hişâm, *Siyretü'n-Nebî*, 1/381.

²⁷ el-Furkân. 25/5; *Hayrettin Karaman vd, Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004).

²⁸ Ahmed Emin, *Fecru'l-İslâm* (Kahire: Müessesetü Hindâvî, 2012), 60.

²⁹ Emin, *Fecru'l-İslâm*, s. 15-16

Arabistan, doğuda Persler batıda Bizans ile komşuydu. Persler ve Bizanslılar, istila ve yağmalanmalarını önlemek için Arapları kendi hâkimiyetlerine tabi kılmak istediler, ancak bunda başarılı olamadılar. Bu nedenle Persler ve Bizanslılar, Araplardan korunmanın en iyi yolunun bazı kabilelere yardım etmek olduğunu görmüşlerdi. Sınırlara yerleştirilecek, istila ve yağma yapan bedevilere onlara caydırıcı güç olarak akınlar düzenleyip onları püskürtmek için İran sınırında Hire Emirliği, kuzeydoğuda Gassani Emirliği kuruldu. Bu emirlikler ve yeni kurulan şehirler bir yandan Araplarla, diğer yandan da Persler ve Bizanslılarla bağlantı halindeydiler. Persler ve Bizanslılar haberleri ve gelişen olayları onlardan öğreniyordu.³⁰

İslam öncesi dönemde Araplar, kültürlerini beraberlerinde taşıyan yabancı büyük istilalara maruz kaldılar M.Ö. 525 yılında Habeşlilerin Yemen'e yaptıkları saldırı buna bir örnektir.³¹ Yine M.Ö. 1. yüzyıldan M.S. 1. yüzyılın başlarına kadar olan dönemde Bizanslılar, Nabatilerin bulunduğu Şam'ın güneyinde kurdukları krallığı ele geçirmek için birkaç saldırı düzenlediler.³² Bu saldırılar, Araplara komşu ülkelerle ilgili kültür ve iletişim imkânı sağlamıştır.³³

Yahudiler, İslam'dan önce Arabistan'ın Yesrib kentinde Nadr, Kureyza ve Kaynuka oğulları olarak üç kabile halinde yerleştiler. Buraya yerleşen Yahudiler, sanayi, özellikle demircilik, dövme ve silah yapımı ile ünlüydüler.³⁴ Yahudiler, Yunan kültürünün Arabistan'a taşıyıcılarıydı; çünkü Yahudiler önce Şam ve İskenderiye'ye oradan da Bizans imparatoru Haderyan'ın baskısı ile Arabistan'a geçerek Araplarla kaynaştılar. Yemene giden Yahudiler kendi kültür ve geleneklerini Yemen'e taşıdılar ve yaptıkları propaganda sonucunda birçok kabile Yahudiliği din olarak kabul etti.³⁵ Arabistan'a Hristiyanlar, Nasturi ve Yakubiler olarak iki grup halinde göçtüler. Yakubiler Gassan ve Şam'a yerleşmişlerdi.

2. İslam'ın İlk Dönemlerinde Medya ve İletişim

Cahiliye döneminde, farklı milletler tarafından bilinen ve uygulanan iletişim yöntemleri daha önceden zikredildi. Cahiliye döneminde iletişim için uygulanan en önemli yöntemler; şiir ve kaside, hitabet, nedveler (kulüpler), panayırlar vb. yerlerdi. Hz. Peygamber'in (s) Hassan b. Sâbit, Abdullah b. Revaha ve Ka'b b. Mâlik gibi şairleri vardı. Şairleri şiirleriyle hem Hz. Peygamber'i hem de İslam'ı savunmuşlar ve cahiliyeye karşı şiirle de mücadele vermişlerdir. Hz. Peygamber (s), peygamberliği döneminde cahiliye döneminde uygulanan iletişim yöntemlerine önem verdi ve onları İslam'ı yaymak ve tebliği için daha da geliştirerek kullandı. Bu dönemde Araplar daha önce bilmediği iletişim vasıtalarıyla da tanışmış oldu. Bunlar; Kur'an-ı Kerim, Hadis-i Şerifler ve mescitlerdir.

Nazil olan Kur'an ayetleri, Allah'ın sözleriydi ve çok etkiliydi. Şairler sözün kaliteli olanını kalitesiz olanından ayırma konusunda iyice uzmanlaşmışlardı. İnen ayetler karşısında aciz kalmışlardı. O dönemde medya araçlarından olan güzel ve etkili konuşma devam etmiştir. Hz. Peygamber (s), cahiliye döneminde Arap kabileleri arasındaki ayrılıkları, kanlı çatışmaları ve fitne ateşini söndürmek için, onları İslam'a davet etti ve onların kullandığı iletişimi daha da geliştirerek yeni bir yöntem oluşturdu. O dönemdeki iletişimi Kur'an'ın şu ayeti şöyle açıklar; "*Ümmilere içlerinden, kendilerine ayetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara Kitab'ı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderen O'dur. Kuşkusuz onlar apaçık bir sapıklık içindeydiler.*"³⁶ Cahiliye döneminde olan ve olmayan Medine'de Hz. Peygamber (s) tarafından uygulanan iletişim yöntemleri şunlardır: Şiirler, hitabet, Kur'an-ı Kerim, Hadis-i Şerifler, güzel örneklik, kişisel ve toplumsal iletişimdir.

³⁰ Emin, *Fecru'l-İslâm*, s. 16; Hamza, *el-İ'lâm fi Sadri'l-İslâm*, 24.

³¹ İsmail Ali, *Temhîd li-Târîhi Terbiyeti'l-İslâmiyye*, 61.

³² İsmail Ali, *Temhîd li-Târîhi Terbiyeti'l-İslâmiyye*, 40.

³³ Teysîr el-Fitnânî Mahcûb, *Mukavvematü Racûli'i-İ'lâm* (Amman: Dâru 'Umrân, 1987), 48-60.

³⁴ Emin, *Fecru'l-İslâm*, s. 23-24.

³⁵ İsmail Ali, *Temhîd li-Târîhi Terbiyeti'l-İslâmiyye*, 60.

³⁶ el- Cum'a, 62/2.

Şüphesiz ki kişisel iletişim, toplu iletişimin esasını oluşturur. İletişimi olumsuz etkileyen en önemli etken karşı propagandadır. Kişisel iletişimin başarılı olması için; kişisel iletişim yeteneğinin güçlü olması önemli bir etkidir. Bu yetenek, iletişimde önemli rol oynar. Kişisel yetenek, iletişimde insanları etkilemede olmazsa olmazlardandır.³⁷

Hız. Peygamber (s), peygamberliğinin ilk yıllarında arkadaşları, bazı aile üyeleri ve gizli temaslarda bulunduğu insanlarla iletişim kurarak ilk davetine başlamıştır. Bazı mevsimlerde Mekke'ye gelen çeşitli kabile üyeleriyle kişisel görüşmelerde bulunmuştur. Bunun en önemlisi birinci ve ikinci Akabe biatı için Medine'den gelen Hazrec kabilesinden gelenlerle kurduğu yakın görüşmelerdir. İslam'ı kabul etmeleri ümidiyle Sakîf kabilesine yaptığı yolculukta önemlidir. ³⁸ Hz. Peygamber'in (s) Mescid-i Nebvî'de okuduğu hutbeler ve yaptığı sohbetler, Medine dışından gelen heyetleri kabul ederek onlar yaptığı konuşmalar toplu iletişimin en önemli örneklerindedir.³⁹

Hicret, İslam'ın yayılmasında, insanların birbirleriyle olan iletişimde ve tebliğde önemli rol oynamıştır. Müslümanlar önce iki defa Habeşistan'a daha sonra da Medine'ye hicret ettiler. Bu hicretler, müslümanlara düşman karşısında dimdik ayakta ve tüm insanlığa hidayet rehberi olan Kur'an'ı tebliğ ve öğretme fırsatı vermiştir. İslam; ilim, rızık ve bilgi arayışı için yeryüzünde dolaşmayı emreder. "*Allah yolunda hicret eden kimse yeryüzünde gidecek birçok güzel yer ve bolluk (imkân) bulur. Kim Allah ve Resulü uğrunda hicret ederek evinden çıkarda sonra kendisine ölüm yetişirse artık onun mükâfatını Allah verir. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.*"⁴⁰

İslam davetinin başlangıcında Müslümanların karşılaştıkları zorluklar ve bunların en önemlilerinden biri savaştan Arap kabileleri arasındaki derin düşmanlıktır. Bunun maddi ve manevi boyutları vardır. Düşmanlıklarından dolayı Kureyş'in ileri gelenleri yeni dine girmek konusunda kibirliydiler. Böylece Araplar iki grup olmuşlardı. Biri yeni dine inanan grup, diğeri de onunla mücadele eden gruptu. İki grubun da o dönemde Arap kabileleri arasında müttefik ve destekçileri bulunmaktaydı. Hz. Peygamber'in (s) veda haccında binlerce sahabeye yaptığı konuşması sahabeye en büyük iletişimi idi. Bu konuşmasında değindiği konular evrensel çapta tüm insanlığa verilmiş bir mesajdır.

2.1. Hz. Peygamberin Peygamberliğinin Başında İletişim

Hız. Peygamber'in ilk görevi, peygamberliğinin başlamasıyla birlikte Mekke toplumunu uyurma süreci ile başlamıştır. Bu süreç birbirini tamamlayan iki aşamadan oluşmuştur. Biri; zaman ve mekân açısından tebliğin iletileceği uygun ortam ve iklimin hazırlanması, diğeri; tebliğin ağırlığını taşıyabilecek bir kişiliğin oluşmasıdır. Bu aşamalar, onu Mekke toplumunun kabullenebileceği özelliklere hazırlamıştır. Onun bu özellikleri Mekke toplumundaki küçük, büyük, hür ve kölelerin dikkatini çekmiştir.⁴¹

Doğru ortam ve doğru iklim; İslam öncesi olarak adlandırılan dönemde Mekke'deki önseziler toplumunda bazı değişikliklerin meydana gelmek üzere olduğunu gösteriyordu. Bu olaylar; işgal, soygun, yağma, köle, kız çocuklarının diri diri gömülmesi vb. hadiselerdi. Bunlar Hz. Peygamber'in peygamber olmadan önce toplumda meydana gelen olaylardı. Garip olan şu ki, bu konuda uyarılan kişiler, kendi kavimlerinde ihmalkâr değil, şöhret sahibi kehanet ehli kimselerdi. Bu toplumun, kehanete büyük önem verdiği de bilinmektedir. Toplumda yaşayanların bir kısmı Varaka b. Nefel gibi Hanif olarak yaşamıştır Araplar, Ehl-i kitab âlimlerinin kimsenin sahip olmadığı bilgilere sahip olduğunu da biliyorlardı.

³⁷ Abdülhalim İmam, *el-İlâm ve'l-İttisâl bi'l-Cemâhîr* (Beyrut: Mektebetü'n-Nûr, ts), 10.

³⁸ Muhiddin Abdülhalim, *el-İlâmü'l-İslâmî ve Tatbikâtihi'l-Ameliyye* (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1979), 159-160.

³⁹ Hamza, *el-İlâm fî Sadri'l-İslâm*, 80.

⁴⁰ en-Nisâ, 6/100.

⁴¹ Ahmet Önkal, *Rasulullah'ın İslam'a Davet Metodu* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2020), 120.

Tebliğ'in ağırlığını taşıyabilecek bir kişiliğin oluşması; Allah, Hz. Peygamber'i (s) tebliğ için gönderdiğinde onu bedenen ve ruhen bu işe hazırlamıştı. Bu hazırlık; eşsiz şahsiyeti ve Allah'ın dinini tebliğ etme görevinin ağırlığına dayanma gücüdür. Tebliğ görevinin büyüklüğü ve fazileti eşsiz olup, onu yerine getirecek kişinin de üstün bir kişiliğe ve karaktere sahip olması gerekiyordu. Hz. Peygamber'in (s) üstün özellikleri yükleneceği tebliğ görevi ile uyum içerisindeydi. Çünkü Hz. Peygamber'in Mekke toplumu içinde dürüstlüğü, ahlakı, güzel huyları yönünden ayrı bir yeri vardı. Onun bu durumu risâleti ve yerine getireceği tebliğ görevinin boyutu ile uyum içerisindeydi.⁴²

Hz. Peygamber risâlet ile gönderildiğinde kırk yaşındaydı. Bu yaş, aklın bütünlüğe ve olgunluğa eriştiği yaştır. O nedenle Allah, Hz. Peygamber'i (s) tebliğ görevi ile kırk yaşında görevlendirdi. İbn Hişam bu konuda şunları ifade eder; "Hz. Peygamber'e risâlet görevi verildiğinde kırk yaşındaydı. Allah onu tüm insanlığa rahmet ve müjdeci olarak gönderdi. Allah, ondan önce gönderdiği her peygamberden kendisine iman etmelerini, inananların onu tasdik etmelerine karşılık Allah, onlara karşı çıkanlara karşı yardım edeceği konusunda söz aldı. Peygamberler de ona inandı, tasdik etti ve görevlerini yerine getirdiler."⁴³ Allah, Hz. Peygamber'e: "*Hani Allah, peygamberlerinden: 'Ben size kitap ve hikmet verdikten sonra nezdinizdekileri tasdik eden bir peygamber geldiğinde ona mutlaka inanıp yardım edeceksiniz' diye söz almış, 'Kabul ettiniz ve bu ahdimi yüklediniz mi?' dediğinde, 'kabul ettik' cevabını vermişler*"⁴⁴, bunun üzerine Allah: "*O halde şahit olun; ben de sizinle birlikte şahitlik edenlerdenim, buyurmuştu.*"⁴⁵ Allah tüm peygamberlerinden tasdik için söz almış onlarda tasdik etmişlerdi.⁴⁶

2.2. Hz. Peygamber ve Mekke Döneminde Medya ve İletişim

Hz. Peygamber (s), ilk vahyin gelmesi ile birlikte Mekke toplumunun şahsında tüm insanlığı kıyamete kadar devam edecek tebliğ görevi ile İslam'a davet etmeye başladı. O, bu işe öncelikle kendilerine göre örf ve adetleri, gelenek ve görenekleri olan toplumun fertlerini davetle başladı. Tebliğin ilk yıllarında meydana gelen olaylar, onun iletişimde fevkalade bir insan olduğunu göstermekte, insanlarla iletişim kurma hususunda ilgili esas ve usulleri iyi bildiğini ve sağlıklı iletişim içerisinde olduğunu ifade etmektedir. Hz. Peygamber (s) ilk davete sessiz sedasız "*Önce yakın akrabalarını uyar*"⁴⁷ ayeti gereğince en yakın akrabalarından başladı. Bu davete bir kısmının olumlu cevap vermeleri ve getirdiği yeni dini kabul etmeleri üzerine, davet halkasını genişletmeye başladı. Kureyş kabilesini Safa Tepesi'ne davet ederek bir konuşma yaptı. Böylece davet ve iletişim alanını genişletti.

Hz. Peygamber (s)'in davetini iki aşamada değerlendirmek mümkündür: Bazı kişilerin Müslüman olduklarını açıkladıkları zaman zarar görebileceği için Müslümanlıklarının gizlendiği üç yıllık süre ve on yıl süren açık davet. Tebliğ dönemi dört aşamada incelenebilir: Birincisi; "*Şimdi sen emrolunduğunu açıkça tebliğ et. Müşriklerden yüz çevir*"⁴⁸, "*Önce yakın akrabalarını uyar. Sana uyan müminlere (merhamet) kanatlarını indir*"⁴⁹, "*Şehirlerin anası (olan Mekke) halkını ve etrafındakileri uyarasın*"⁵⁰, "*İnsanları rablerinin izni ile karanlıktan aydınlığa*"⁵¹ bu aşamadan itibaren davet, Dârü'l-Erkam'dan tüm insanlığa İslam'ın tebliği ve hidayeti için yayılmaya başladı.⁵²

⁴² Muhammed Gıyas Mektebî, İ'lâmü'l-İslâmî, yy, tsz, 86.

⁴³ İbn Hişâm, *Siyretü'n-Nebî*, 1/238.

⁴⁴ el-Ahzâb, 33/69.

⁴⁵ Âl-i İmrân, 3/81.

⁴⁶ Ebu'l-Fidâ İmâdüddin İsmâil b. Şihâbeddin Ömer İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye* (Beyrut: Mektebetü'Ma'arif, 1990), 2/306.

⁴⁷ eş-Şu'arâ, 26/214.

⁴⁸ el-Hicr, 15/94-95.

⁴⁹ eş-Şu'arâ, 26/214,215.

⁵⁰ eş-Şûrâ, 42/7.

⁵¹ İbrâhîm, 14/1.

⁵² İbn Hişâm, *Siyretü'n-Nebî*, 1/265.

Hız. Peygamber'in (s) en yakını, biricik eşi Hız. Hatice, evlatlığı Zeyd ve amcasının oğlu Ali b. Ebi Talib daveti kabul ederek İslam dinini kabul etmişlerdi. İlk aşama olarak nitelendirilen davetin ilk üç yılında yakın akrabalar ile sınırlıydı. Yakın akrabalarından sonra sıra davet halkası daha da genişlemiş, "*Şimdi sen emrolunduğunu açıkça tebliğ et. Müşriklerden yüz çevir.*"⁵³ ayeti gereği Haşimoğulları'nı ve Abdumuttaliboğulları'nı da kapamıştı.

İbn Kesir, tefsirinde: "*Önce en yakın akrabaları uyar. Sana uyan müminlere (merhamet) kanadını indir. Şayet sana karşı gelirlirse; 'Ben sizin yaptıklarınızdan uzağım' de.*"⁵⁴ Bu özel uyarı genel uyarıya engel teşkil etmez, çünkü onlar da toplumun bir bölümüdür. Allah: "*(Bu Kur'an) Üstün ve çok merhametli olan Allah tarafından Ataları uyarılmamış, bu yüzden kendileri de gaflet içerisinde kalmış bir toplumu uyarman için indirilmiştir.*"⁵⁵, "*Şehirlerin anası (olan Mekke) halkını ve etrafındakileri uyarasın*"⁵⁶, "*Rablerinin huzurunda toplanacaklarından korkanları onunla (Kur'an ile) uyar.*"⁵⁷, "*(Resulüm!) biz Kur'an'ı, sadece, onunla Allah'tan sakınanları müjdeleyesin*"⁵⁸, "*Bu Kur'an bana, kendisiyle sizi ve ulaştığı herkesi uyarman için vahyolundu.*"⁵⁹ buyurmaktadır.⁶⁰

Hız. Peygamber (s), bundan sonra Mekke toplumuna davetinin özelliklerini ve hedeflerini belirterek onları hak din olan İslam'a davet etmeye, mesajlarını iletmeye çalıştı. Kâbe'de panayırlarda, Mekke dışında uygun gördüğü her yerde insanlara tebliğini ulaştırmaya çalışırken, onların eziyetlerine, kötü sözlerine aldırış etmeden iletişimini devam ettirdi. Mekkeli müşriklerin önde gelenleri onu ciddiye almadılar, alay ettiler⁶¹, sihirbaz, şair⁶², kâhin, büyücü⁶³, karı kocayı birbirinden ayıran, mecnun ve cinlenmiş⁶⁴ nitelemesinde bulundular. Hız. Peygamber (s), her zaman ve zeminde herkesle iletişim kurarak tebliğini duyurmaya devam etmiştir.

2.3. Medine Döneminde Medya ve İletişim

Hız. Peygamber (s) Mekke'den Medine'ye hicret ettikten sonra Medine'de insanlarla iletişimi ve iletişim alanları daha da kolaylaştı. İnsanlarla iletişim kurmanın yeni yöntemleri ortaya çıktı. Bunlar; ezanla insanları namaza davet etmek, Medine'de bulunan Yahudilerle barış içerisinde yaşamak niyetiyle iyi ilişkiler kurmaktır. Yine Medine'ye komşu olan Arap kabileleriyle dostane ilişkiler kurarak İslam'a girmelerini sağlamak, Medine'de yaşayan müslümanları güvence altına almak ve bunu için gerekli önlemleri almak, savaş için fırsat kollayan düşmanları gözetlemek, onlardan her türlü haber almak için haberciler göndermek yeni iletişim yollarıydı.

Hız. Peygamber (s), komşu ülkelerin krallarını ve yöneticilerini İslam'a davet etmek için elçiler vasıtasıyla mektuplar göndererek onlarla iletişim kurmuştur. Medine'ye müslüman olmak için gelen Arap heyetleri ve Arap kabileleri ile görüşmek üzere gönderilen heyetler aracılığı ile onlarla olan iletişimi kuvvetlendirmiştir. Hız. Peygamber (s), Hudeybiye Anlaşması ile müşriklerle sulh sürecinde defalarca iletişim içerisinde olmuştur. Onun gazveleri bir elinde Kur'an, bir elinde barış ve güven ortamı oluşturmak istemesi iletişim vasıtasıydı. Bir yandan Medine'deki müslümanların sınırlarını güvence altına almak için Bizans sınırına yaptığı Tebük Seferi, hem sınırda hem de o çevrede bulunan kabileler için bir iletişim vasıtası olmuştur. Tebük Seferi, o günün batı dünyasına ve müslümanlara meydan okumak, sınırlarına saldırmak isteyenlere karşı verilmiş güçlü bir mesajdır.

⁵³ el-Hicr, 15/94-95.

⁵⁴ eş-Şu'arâ, 26/214-216.

⁵⁵ Yâsin, 36/5-6.

⁵⁶ eş-Şürâ, 42/7.

⁵⁷ el-En'âm, 6/51.

⁵⁸ Meryem, 19/97.

⁵⁹ el-En'âm, 6/19.

⁶⁰ İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-'azîm* (Beyrut: Dâru'l-Endülüs, 1996), 3/349-350.

⁶¹ el-Enbiyâ, 21/36; el-Furkân, 25/41.

⁶² el-Hâkka, 69/41.

⁶³ el-Hâkka, 69/42.

⁶⁴ el-Kalem. 68/2-6.

Hız. Peygamber'in (s) Kur'an-ı Kerim'i risâletin başlangıcından itibaren açıklaması, yorumlaması ve hadisleri müslümanlar için en büyük medya gücüydü. Hız. Peygamber'in (s) Kuba'da okuduğu ilk hutbe de Allah'a hamd ettikten sonra: "Ey İnsanlar! Kendiniz için ahiret azığı hazırlayınız ve hazırladığınız azığı kendinizden önce gönderiniz. Hiç şüphesiz ki öleceksiniz ve koyunlarınızı çobansız bırakacaksınız! Ondandır, âlemlerin Rabbi olan Allah kendisiyle aranızda bir perde veya tercüman olmadan sizin her birinize: 'Sana, benim resulüm gelip emirlerimi tebliğ etmedi mi? Ben sana mal verdim, ihsanda bulundum nimetlerden kendine ahiret için bir pay ayırdın mı?' diyecek. Allah'ın bu şekilde seslendiği kişi sağına ve soluna bakacak, hiçbir şey göremeyecek. Sonra önüne bakacak, orada da sadece cehennemî görecek! Öyleyse, yarım hurma ile de olsa, cehennemden kendisini korumaya gücü yeten kimse korumaya çalışsın. Çünkü bir iyiliğe, on mislinden yedi yüz misline kadar sevap verilir. Allah'ın selamı rahmeti ve bereketi üzerinize olsun" dedi.

Hız. Peygamber'in (s) okuduğu ikinci hutbe de: "Hamd, Allah'a mahsustur, hamd yalnız Allah içindir. Allah'tan yardım diler, nefislerimizin şerrinden ve kötü amellerimizden Allah'a sığınırız. Allah'ın hidayete ulaştırdığını hiç kimse saptıramaz. Saptırdığını da hiç kimse doğru yola iletemez. Ben şahadet ederim ki, Allah'tan başka ilah yoktur. O, birdir, O'nun ortağı yoktur. Sözlerin en güzeli Allah'ın kitabıdır. Allah, kimin kalbini Kur'an ile süsler ve onu küfürden sonra İslam'a sokarsa, o da Kur'an'ı insanların sözüne tercih ederse, işte o kimse kurtuluşa ermiştir. Allah'ın kitabı, sözlerin en güzeli ve beliğidir. Allah'ın sevdiğini seviniz, Allah'ı bütün kalbinizle seviniz! Allah'ın kelimelerinden ve zikrinden usanmayınız. Allah kelimelerinden kalbinize kasvet ve darlık gelmesin. Çünkü o, Allah'ın yarattığı her şeyin üstününü ayırıp seçer. Amellerin hayırlısını, kulların seçkinini, kıssaların iyisini zikreder. Haram ve helal olan her şeyi açıklar.

Artık Allah'a ibadet ediniz ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayınız. O'ndan gereği gibi sakınınız. Dilinizle söylediğiniz güzel sözlerinizle Allah'ı tasdik ve ikrar ediniz. Allah'ın ihsan ettiği rahmetle birbirinizi seviniz! Biliniz ki, Allah ahdinin bozulmasına gazap eder. Selam sizlere olsun!"⁶⁵ Hız. Peygamber (s) Cuma namazını kıldırdıktan sonra ashabıyla beraber Medine'ye doğru yola çıktı.

2.4. Hız. Peygamber'in (s) Gönderdiği Mektuplar ve Elçiler

Hız. Peygamber (s), Yahudilere bir mektup göndererek onları anlaşmalara ve verdikleri sözlere uymaya davet etti. O, hicretin altıncı yılından yani Hudeybiye Anlaşması'ndan itibaren vefatına kadar komşu ülkelerin yöneticilerine elçilerle mektuplar göndererek onları İslam'a davet etti.

Hız. Peygamber'in (s) Gönderdiği mektuplar ve elçiler

Hız. Peygamber (s), İskenderiye Mukavkıs'ına Hatib b. Ebi Beltea ile bir mektup gönderdi. Mukavkis elçiyi çok iyi karşıladı ve onunla birlikte iki cariyeye gönderdi. Cariyelerden biri Mariya idi ve Hız. Peygamber (s) onunla evlendi. Sîrîn adındaki diğer cariyeye ile de Hassan b. Sâbit'i evlendirdi ve ondan Abdurrahman adında bir oğlu oldu.⁶⁶

Hız. Peygamber (s), Dıhyetü'l-Kelbî'yi bir mektupla Bizans İmparatoru Heraklius'a gönderdi. Heraklius o sırada Persleri mağlup etmiş ve Suriye'de bulunuyordu. Mektup kendisine burada ulaştı. Mektubu aldıktan sonra Hız. Peygamber hakkında daha fazla bilgi edinebilmek için Hız. Peygamber'den (s), bazı kimseleri göndermesini istedi. Elçi olarak kendisine gelen Dıhyetü'l-Kelbî'yi hediyelerle gönderdi. Haramiler yolda, Dıhyetü'l-Kelbî'nin yolunu keserek bütün hediyeleri elinden aldılar.⁶⁷

Hız. Peygamber (s), Amr b. Ümeyye ed-Damrî'yi bir mektupla Habeşistan kralına gönderdi. Habeş kralı mektubu aldıktan sonra Hız. Peygamber'in peygamberliğini kabul etmiş ve oğlunu bir

⁶⁵ Taberî, 2/115.

⁶⁶ Abidin Sönmez, *Rasulullah'ın İslâm'a Davet Mektupları* (İstanbul: İnkılab Basın Yayım, 2011), 105-113.

⁶⁷ Taberî, 2/286.

heyetle Hz. Peygamber'e gönderdi, ancak heyetin bindiği gemi Kızıldeniz'de battı ve heyette bulunanlar öldü.⁶⁸

Hz. Peygamber (s), Abdullah b. Huzafe es-Sehmî ile bir mektubu Sâsânî Kisrası II. Hüsrev Perviz'e gönderdi. Kisra mektubu alınca Hz. Peygamberin isminin kendi isminden önce yazıldığını görünce kızarak elçiye ağır hakaretlerde bulundu ve: "Kölem bana mektup mu yazıyor?" diyerek mektubu yırttı attı. Abdullah, Kisra'nın huzurundan çıktıktan sonra Medine'ye gitti. Kisra, Yemen'deki Bâzân'a gönderdiği iki elçi ile Hz. Peygamber'e bir mektup gönderdi.⁶⁹

Hz. Peygamber (s), Şuca' b. Vehb el-Esedî'yi Şam'da hüküm süren Gassânî kralı Hâris b. Ebi Şemr el-Gassânî'ye gönderdi. Gassânî kralı, Hâris b. Ebi Şemr kendisine gelen mektubu hoş karşılamamış ve Medine'ye saldırma tehdidinde bulunmuştu. Yine Salîf b. Amr el-Âmirî b. Amir b. Luey'i, Yemame'nin Benî Hanîfe kabilesinin yöneticisi Hevze b. Ali el-Haneffî'ye gönderdi. Hükümdar Hevze b. Ali, İslam'ı kabul etmemekle birlikte gelen elçiye çeşitli ikramlarda bulunarak ona güzel davrandı.

Hz. Peygamber (s), Ala b. Hadramî'yi, Yemen hükümdarı Abdülkaysoğulları'nın kardeşi el-Münzir b. Sâvî'ye gönderdi. Yine Amr b. el-As'ı Amman hükümdarları Cayfer ve İbnü'l-Cüdiye gönderdi. Bunun üzerine her iki hükümdar da Müslüman oldu.⁷⁰ Hz. Peygamber (s), el-Haris b. Umeyr'i Busra'daki Herakleius'un valisi Şurahbil b. Amr'a gönderdi. Şurahbil b. Amr gelen elçiye öldürttü. Bu da Mute Savaşı'nın nedeni oldu. Hz. Peygamber (s), Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî'yi Kisra'ya elçi olarak gönderdi. Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî, Hz. Ömer döneminde Şam'da meydana gelen savaşta Bizanslılar tarafından esir edildi. Ona çok eziyet ettiler.⁷¹ Rasulullah (s), Ayaş b. Ebi Rebia'yı bir mektupla Haris ve Naim b. Abdi Kilâl'e gönderdi.⁷² Hz. Peygamber (s) bu şekilde komşu ülkelerin yöneticilerine elçi ve mektuplar göndererek hem onları İslam'a davet etmiş hem de onlarla iletişim kurmuştur.

3. Sahabe Döneminde Medya ve İletişim

Hz. Peygamber'in (s) vefatından sonra davet emanetini sahabe üstlendi. Allah'ın ve Resulünün emrini yerine getirmek için Hz. Peygamber'in yöntemleriyle düşmanın hilesinden korunup, çeşitli bölgelere dağıldılar. Böylece Müslümanların sayısı artmış, toprakları genişlemiş, çeşitli milletler ve farklı ırkların hepsi İslam sancağı altında birleşmiştir. Sahabe, kendilerinden sonra gelen tâbiine emaneti teslim etmiştir. Tâbiin, Asya, Avrupa ve Afrika'da sesini duyuran büyük bir ülke olmak için yeni ufuklar açarak davete devam etmişlerdir.⁷³

Sahabe İslam'ın yayılması için büyük gayret göstermiş, insanlara dinini ve Kur'an-ı Kerim'i öğretmek, Hz. Peygamber'in (s) sünnetini ve hayatını anlatmak için birçok ülkeye öğretmen göndermişlerdir. Hz. Ömer de, insanlara Kur'an'ın doğru öğretmesi ve dinin iyi anlaşılması için çeşitli ülkelere öğretmenler göndermiştir. Çalışanlara ve tüm Müslümanlara işlerini gereği gibi yapmalarını ve Cuma namazına ve Ramazan ayında namaza devam etmelerini emretmiştir.⁷⁴

4. Kur'an-ı Kerim'de İletişim

⁶⁸ Taberî, 2/286; Şemseddin Ebi Abdullah Muhammed b. Ebi Bekir b. Eyyub İbn Kayyim el-Cevzî, *Zadü'l Meâd fi Hedyi Hayri'l-İbâd* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2009), 1/62.

⁶⁹ Taberî, 5/2; Muhammed b. Sa'd b. Menî el-Hâsimî el-Basrî, *Tabakâtü'l-Kübrâ* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1957), 1/260, 4/189; İbn-i Kesîr, *el-Bidâye*, 4/263-266; Muhammed Hamîdullâh, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye* (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1987), 140.

⁷⁰ Muhammed Hamidullah, *Hz. Peygamberin Altı Orijinal Diplomatik Mektubu* çev. Mehmet Yazgan (İstanbul: Beyan Yayınları, 2019), 90.

⁷¹ İmam Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehabî, *'Alâmü'n-Nübelâ* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1996), 2/8; Cevzî, *Zadü'l Meâd*, 1/62.

⁷² Cevzî, *Zadü'l Meâd*, 1/63.

⁷³ Ebu'l-Mecd Seyyid Nevfel, *ed-Da'vetü ila'lâllah* (Medinetü'l-Münevvere: Mecelletü'l-Câmiati'l-İslâmiyye, 2017), 211.

⁷⁴ Nevfel, *ed-Da'vetü ila'lâllah*, 223.

Kuran-ı Kerim'de; "De ki, Rabbinin sözleri için deryalar mürekkep olsa ve bir o kadar da ilave getirsek dahi, Rabbinin sözleri bitmeden önce denizler tükenirdi."⁷⁵ Buyrulmuş ve Kur'an'ın her kelimesi, her ayeti bir çağrı veya davet olarak kabul edilmiştir. Yüce Allah, Resulünü tebliğ için ilim, büyük bir ahlâk üzere hazırladı. Bu, son peygamberin davetini ve tebliğini tüm insanlığa duyurması içindi. Çünkü Allah, onun aracılığı ile insanları şirk, cehalet, zulüm ve haksızlıktan iman nuruna ve tevhit bilincine ulaştırmak içindir. "Yemin olsun ki içlerinden, kendilerine Allah'ın ayetlerini okuyan, (kötülüklerden ve inkârdan) kendilerini temizleyen, kendilerine kitap ve hikmeti öğreten bir Peygamber göndermekle Allah, müminlere büyük bir lütufta bulunmuştur. Hâlbuki onlar daha önce apaçık bir sapıklık içinde idiler."⁷⁶, "Elif, Lâ. Râ. (Bu Kur'an), Rablerinin izniyle insanları karanlıktan aydınlığa, yani her şeye galip (ve) övgüye layık olan Allah'ın yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz bir kitaptır."⁷⁷

Kur'an'da iletişim ve davet metotları şu şekildedir:

Kolaylık ve Basitlik: Bu konuda Kur'an'da; "Yemin olsun ki biz Kur'an'ı öğüt alınsın diye kolaylaştırdık. (Ondan) öğüt alan yok mu?"⁷⁸, "(Resulüm) Biz Kur'an'ı, sadece, onunla Allah'tan sakınanları müjdeleyesin ve şiddetle karşı çıkan bir topluluğu uyarasın diye senin dilinle (indirilip okutarak) kolaylaştırdık."⁷⁹

Davette kolaylık; İnsanların kolay anlamasına, akıllarına ve gönüllerine hitaba, vicdan ve yaratılışa uygun cevap vermektedir. Bu nedenle Kur'an tüm akıllara, hitap eder. "Bu (din), Rabbinin dosdoğru yoludur. Biz, öğüt alacak bir kavim için ayetleri ayrıntılı olarak açıkladık."⁸⁰, "(De ki): Allah'tan başka bir hakem mi arayacağım? Halbuki size Kitab'ı açık olarak indiren O'dur. Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, Kur'an'ın gerçekten Rabbin tarafından indirilmiş olduğunu bilirler. Sakın şüpheye düşenlerden olma!"⁸¹

Cenab-ı Hak, apaçık ayetlerinin gönüllerde ve kalpteki etkisini şöyle açıklar: "Allah sözün en güzelini, birbiriyle uyumlu ve bıkmadan tekrar tekrar okunan bir kitap indirdi. Rablerinden korkanların, bu Kitab'ın etkisinden tüyleri ürperir, derken hem bedenleri ve hem de gönülleri Allah'ın zikrine ısınıp yumuşar. İşte bu Kitap, Allah'ın dilediğini kendisiyle doğru yola ilettiği hidayet rehberidir. Allah kimi de saptırırsa artık ona yol gösteren olmaz."⁸²

Tartışma ve Diyalog: Bu, insana, özgürlüğüne ve aklına değer veren bir yöntemdir. Bu, fikri bir baskı olmadan kendi kendine cevap vererek gerçekleşir. Bu konuda Allah şöyle buyuruyor: "(Resulüm!) Sen Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et! Rabbin, kendi yolundan sapanları en iyi bilendir ve O, hidayete erenleri de çok iyi bilir."⁸³, "Eğer seninle tartışmaya girerlerse de ki: 'Bana uyanlarla birlikte ben kendimi Allah'a teslim ettim.' Ehl-i kitaba ve ümmîlere de: 'Siz de Allah'a teslim oldunuz mu?' de. Eğer teslim olurlarsa doğru yolu buldular demektir. Yok, eğer yüz çevirirlerse sana düşen, yalnızca duyurmaktır. Allah kullarını çok iyi görmektedir."⁸⁴

İnsanların İslam davetine olumlu cevap vermeleri ve doğru yoldan sapmaları kendi iradeleri ile ilgilidir. Allah bu konuda şöyle buyurmaktadır: "Eğer yüz çevirirlerse, biz seni onların üzerine bekçi göndermedik. Sana düşen sadece duyurmaktır."⁸⁵, "(Resulüm!) de ki: Ey Ehl-i kitap! Sizinle

⁷⁵ el-Kehf, 18/109.

⁷⁶ Âl-i İmrân, 3/164.

⁷⁷ İbrâhîm, 14/1.

⁷⁸ el-Kamer, 54/17.

⁷⁹ Meryem, 19/94.

⁸⁰ el-En'âm, 6/126.

⁸¹ el-En'âm, 6/114.

⁸² ez-Zümer, 39/23.

⁸³ en-Nahl, 16/125.

⁸⁴ Âl-i İmrân, 3/20.

⁸⁵ eş-Şûrâ, 42/48.

bizim aramızda müşterek olan bir söze geliniz: Allah'tan başkasına tapmayalım; O'na hiçbir şeyi eş tutmayalım ve Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilahlaştırmayalım. Eğer onlar yüz çevirirlerse, işte o zaman: Şahit olun ki müslümanlar! deyiniz.”⁸⁶ Allah, davetin gerçekliğini şöyle açıklamaktadır: “Kim iyilikle (ilahi huzura) gelirse, ona daha iyisi verilir. Ve onlar o gün korkudan emin kalırlar. (Rablerinin huzuruna) kötülükle gelen kimseler ise yüzükoyun cehenneme atılırlar. (Onlara) ‘Ancak yaptıklarınızın karşılığını görmektesiniz! (denir). (De ki:) Ben ancak, bu şehrin (Mekke'nin) Rabbine - ki O burayı dokunulmaz kılmıştır- kulluk etmekle emrolundum. Her şey de zaten O'na aittir. Bana Müslümanlardan olmam ve Kur'an okumam emredildi. Artık kim doğru yola gelirse, yalnız kendisi için gelmiş olur: kim de sapsarsa ona de ki: Ben sadece uyarıcılardanım. Ve şöyle de: Hamd Allah'a mahsustur. O, ayetlerini size gösterecek, siz de onları görüp tanıyacaksınız (ama artık faydası olmayacaktır.) Rabbin, yaptıklarınızdan habersiz değildir.”⁸⁷

Davet edilen kişinin özgürlüğü, onurunu koruma, iradesine ve aklına saygı gösterme konusunda Kur'an'ın yöntemi ve üslubu şudur: “*Dinde zorlama yoktur. Artık doğrulukta eğrilikte birbirinden ayrılmıştır. O halde kim tağutu reddedip Allah'a inanırsa, kopmayan sağlam bir kulpa yapmıştır. Allah işitir ve bilir.”⁸⁸ Kur'an, Hakkı işitmemek için kulaklarını tıkayan, O'nun daveti geri çevirenlere bile en geniş kapılar açar. Bu konu Yüce Allah Resulüne hitaben şöyle buyuruyor; “*İnkâr edenlere, (sana düşmanlıktan) vazgeçerlerse, geçmiş günahlarının bağışlanacağını söyle. Yok, eğer geri dönerlerse kendilerinden öncekilerin hali gözlerinin önündedir.”⁸⁹ İşte bu Kur'an'î yöntem, insanları her türlü baskı ve şiddetten uzak dostluk, kardeşlik ve düşünmeye, kibir ve yücelik taslamadan dağılmayıp birlik olmaya davet eder. Allah Resulüne hitaben şöyle buyuruyor; “*De ki: Ben size, Allah'ın hazineleri benim yanımdadır, demiyorum. Ben gaybı da bilmem. Size, ben bir meleğim de demiyorum. Ben, sadece bana vahyolunana uyarım. De ki: Kör ile gören hiç bir olur mu? Hiç düşünmez misiniz?”⁹⁰, “*De ki: ‘Ben, Allah'ın dilediğinden başka kendime herhangi bir fayda veya zarar verecek güce sahip değilim. Eğer ben gaybı bilseydim elbette daha çok hayır yapmak isterdim ve bana hiçbir fenalık dokunmazdı. Ben sadece inanan bir toplum için bir uyarıcı ve müjdeciyim.”⁹¹****

Sonuç

Cahiliye döneminde medya görevini şairler üstlenmişti. Şairler, kendi düşünce ve görüşlerinin yanı sıra başkalarının düşünce, görüş ve isteklerini de şiir vasıtasıyla dile getirmişlerdir. Şairler, şiirleri ile toplumları yönlendirir, doğruyu yanlış, yanlış doğru gösterebilmişlerdir. Bu dönemin medyası konumunda olan şairlerin görsel medya imkânları olmadığı için, tüm etkinliklerini şiirlerle yapmışlardır. Cahiliye dönemi şairlerinin bir kısmı, Hz. Peygamber'in (s) peygamberliği döneminde de yaşamışlar, ona karşı şiirleriyle cevap vermişlerdir.

İslam'ın yayılmaya başladığı ilk dönemlerde etkili söz söyleme ve insanları etkileme konusunda Kur'an büyük bir devrim yapmış, şairler ve hatipler Kur'an ayetleri karşısında kendi şiirlerinin ve konuşmalarının ne kadar basit kaldığını görmüşlerdir. Kur'an ayetleri insanları şairlerden ve hatiplerden daha çok etkilemiş, şairler ve hatipler bu ayetler karşısında aciz kalmışlardır. Ancak güzel ve etkili söz söyleme sanatı etkisini devam ettirmiştir. Hz. Peygamber (s) döneminde şairler şiirleriyle, hatipler hitabetleriyle birçok zaman toplumları savaşın eşiğinden kurtarmış, zaman zaman da savaşın eşiğine getirmiştir.

İslam'ın hızla yayılmasında sahada Kur'an ve Hadis vardı. Sahabe, Tâbiîn ve Tebe-i'tabiîn döneminde bu iki kaynak en güzel şekilde öğrenilmiş, diğer Müslüman devletler döneminde halk bu

⁸⁶ Âl-i İmrân, 3/64.

⁸⁷ en-Nahl, 27/89-93.

⁸⁸ el-Bakara, 2/256.

⁸⁹ el-Enfâl, 8/38.

⁹⁰ el-En'âm, 6/50.

⁹¹ el-A'râf, 7/188.

iki kaynaktan beslenmiştir. Hz. Peygamber (s) döneminde mescitler, ezan, hutbeler, diğer toplum ve ülkelere gönderilen elçiler, yöneticilerine gönderilen mektuplar, panayırlar, şairler ve hatipler medya görevini yerine getirmişlerdir. Medyanın toplum üzerindeki etkisi herkes tarafından iyi bilinmektedir. Hz. Peygamber (s) döneminden günümüze kadar medya, toplumları yönlendirmede etkili bir silah olarak kullanılmıştır.

Hz peygamber (s) insanlarla olan iletişimde çeşitli iletişim metotları kullanmıştır. Onlarla iletişim kurarken kişilerin ve toplumun özelliklerin dikkate alır, her fırsatta insanlarla iletişim kurmaya çalışır, empati kurarak karşısındaki kişileri etkiler, insan sevgisini ön plana çıkarır, insanların akıl ve duygularına hitap eder, insanlara ve onların değer verdikleri şeyleri önemser, insanların yeteneklerinden faydalanır, onlara hediyeler vererek gönüllerini kazanır, mesajını iletirken kolaylık ve insanların algılama yeteneğini dikkate alır, insanların ortak noktalarını ön plana çıkarır, diyalog ortamını korur, mesajını iletmesi için ashabına sorumluluk verir, olumsuz durumlarda sabır ve tahammül gösterir, iyiliği tercih eder intikam alma yoluna gitmezdi. Hz. Peygamber'in uyguladığı iletişim metotları Kur'an esaslarına dayanmıştır.

İnsanlık tarihi kadar eski olan haberleşme ve iletişim, bilim ve teknolojiye gelişmelere paralel olarak zamanla etki alanlarını ve etkinliklerini artırdıkları bir gerçektir. Zamanla görsel medya ortaya çıktı. Yaklaşık bir asır önce ortaya çıkan görsel medya, işitsel medyadan daha etkili hale geldi. Artık insanlar duyduklarına ve işittiklerine göre hareket ediyor, bunu iyi kullanmaya çalışan sosyolog ve psikologlar, hem görsel hem de işitsel medyayı etkili bir şekilde kullanmışlardır. İslam'ın hâkim olduğu ülkeleri işgal eden sömürgeci ülkeler, buraları terk edip giderken yerlerine bıraktıkları yandaşları, onları halkın gözünde iyi gösterecek medyayı kurmuşlardır. Geçmişten günümüze kadar geçen zaman süresinde medya ve medya organları, topluma belirli bir düşünceyi benimsetme, insanları yönlendirme ve bazı düşünceleri empoze etmeyi etkili bir silah olarak kullanılmıştır. Günümüzde medya, TV, radyo, gazete, internet haber siteleri, sosyal medya alanları olarak etkinliklerini devam ettirmektedir. Sosyal medyanın toplumu etkileme gücü gün geçtikçe daha da artmaktadır.

Kaynakça / References

- Abdülhalim, Muhiddin. *el-İlâmü'l-İslâmî ve Tatbikâtihî'l-Ameliyye*. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1979.
- El-Afgânî, Saîd. *Esvâku'l-Arab fî'l-Cahiliyyeti ve'l-İslâm*, Dımeşk: y.y. 1993.
- Ali, Said İsmail. *Temhîd li-Târîhi'Terbiyeti'l-İslâmiyye*. Kahire: 'Alemü'Kütüb, 2010.
- Birunî, Ebu'r-Reyhân Muhammed b. Ahmed el-. *el-Âsaru'l-Bâkiye*. Kahire: Dâru'n-Neşri'l-'Arabî, 2007.
- Breasted, James. *Echizetü'l-İlâm ve Tenmiyetü'l-Vataniyye*. Kahire: Mektebetü'l-'Arabiyye, ts.
- Câhız, Ebu Osman Amr b. Mahbûb. *et-Tâc fî Ahkâkî'l-Mülûk*. thk. Hamed Zeki Paşa. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, 1965.
- Cevzî, Şemseddin Ebi Abdullah Muhammed b. Ebi Bekir b. Eyyub İbn Kayyim el-. *Zadü'l Meâd fî Hedyi Hayri'l-İbâd*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2009, 1/62.
- Derveze, Muhammed İzzet. *Siyretü'r-Rasûl*. Kahire: Matbaatü'l-İstikâmet, 1948, 1/39.
- Ebi Yakub, Ahmed b. *Târîhu Yakubî*. Necef: Matbaatü'l-Ğarî, 1/304.
- Emin, Ahmed. *Fecru'l-İslâm*. Kahire: Müessesetü Hindâvî, 2012.
- Hafecî, Muhammed. *el-Hayâtü'l-Edebiyye*. İskenderiye: Dâru'l-Vefâ, ts.
- Hamidullâh, Muhammed. *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*. Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1987.
- Hamidullah, Muhammed. *Hiz. Peygamberin Altı Orijinal Diplomatik Mektubu*. çev. Mehmet Yazgan. İstanbul: Beyan Yayınları, 2019.
- Hamza, Abdüllatif. *el-İlâm lehu Târîhuhu ve Mezâhibuhu*. Kahire: el-Heyetü'l Mısıriyyeti'l-Amme li'l-Kitâb, 2002.
- Hamza, Abdüllatif. *el-İlâm fî Sadri'l-İslâm*. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, 2007.
- Hamza, Abdüllatif. *el-İlâm ve Mezâhibuhu*. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, 1965.
- Harun, Abdüsselam. *Tehzibü Siyer-i İbn Hişâm*. 14. Baskı, Kahire: Dâru Buhûsu's-Şâmîle, 14. Basım, 1985.
- Hatem, Muhammed Abdülkadir. *Re'yü'l-'Amm ve Te'siruhu bi-İlâm ve'd-Diyâye*. Beyrut: Mektebetü Lübnân, 2006.
- Innis, Harold. *İmparatorluk ve İletişim Araçları*. çev. Nurcan Törelî, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2006.
- İbn Kesir, Ebu'l-Fidâ İmâdüddin İsmâil b. Şihâbeddin Ömer. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. Beyrut: Mektebetü'Ma'arif, 1990, 2/306.
- İbn S'ad, Muhammed b. Menî el-Hâşimî el-Basrî. *Tabakâtü'l-Kübrâ*. Beyrut: Dâru Sâdır, 1957, 1/260, 4/189.
- İmam, Abdülhalim. *el-İlâm ve'l-İttisâl bi'l-Cemâhîr*. Beyrut: Mektebetü'n-Nûr, ts.
- İbn Hişâm, Ebu Muhammed Cemâlüddin Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî. *Siyretü'n-Nebeviyye*. thk. Mustafa es-Sakâ vd. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1990, 2/93.
- Hayrettin Karaman vd. *Kur'ân-ı Kerîm Meâlî*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Kapar, M. Ali. *Hiz. Muhammed'in Müşriklerle Münasebeti*. İstanbul: İlim Yayınları, 1987.
- Kurban, Melham. *Kadâyâ'l-Fikri's-Siyâsî*. Beyrut: el-Müessesetü'l-Câmi'yyetü li'd-Dirâseti ve'n-Neşr, 1992.
- Mahcûb, Teysîr el-Fitnânî. *Mukâvematü Racüli'l-İlâm*. Amman: Dâru 'Umrân, y.y., 1987.
- Nasr, Ömer en-. *Kıssatü'l-Arab Kable'l-İslâm*. Beyrut: Dâru Mektebu Ömer Ebu'n-Nasr, 1970.
- Nevfel, Ebu'l-Mecd Seyyid. *ed-Da'vetü ila'lâllah*. Medine-i Münevvere: Mecelletü'l-Câmi'ati'l-İslâmiyye, 2017.
- Önkâl, Ahmet. *Rasulullah'ın İslâm'a Davet Metodu*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2020.
- Powers, Fubon. *el-Mesrah fî's-Şark*. çev. Ahmed Rıza, Muhammed Rıza, Kahire: Dâru'l-Kütübü'l-'Arabiyye, ts.
- Sher, Edy. *Tâc Keld ve Asur*. Beyrut: Matba'atü Katolikiyye, 1913.
- Sönmez, Abidin. *Rasulullah'ın İslâm'a Davet Mektupları*. İstanbul: İnkılab Basın Yayım, 2011.
- Şahin, Semay Buket. *Medya Teknolojileri Kapsamında Medya Arkeolojisi Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2019.
- Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr. *Târîhu-Taberî*. thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, Kahire: Dâru'l-Maarif, ts, 1/47-48.
- Yüksel, Ahmet Turan. *İslâm'ın İlk Döneminde Ticârî Hayat*, İstanbul: Beyan Yayınları, 1999.
- Zamahşerî, Mahmud. B. Ömer b. Muhammed el-Haverzimî. *Kitâbu'l-Mufassal*. thk. Fahri Salih Kadâre, Amman: Dâru 'Umrân, 2004, 6/406.

Zehebî, İmam Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman. *A'lāmü'n-Nübelâ*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1996,
2/8.

Zeydan, Corci. *el-'Arab Kable'l-İslâm*, Kahire: Matba'atü Hilâl, 1922.